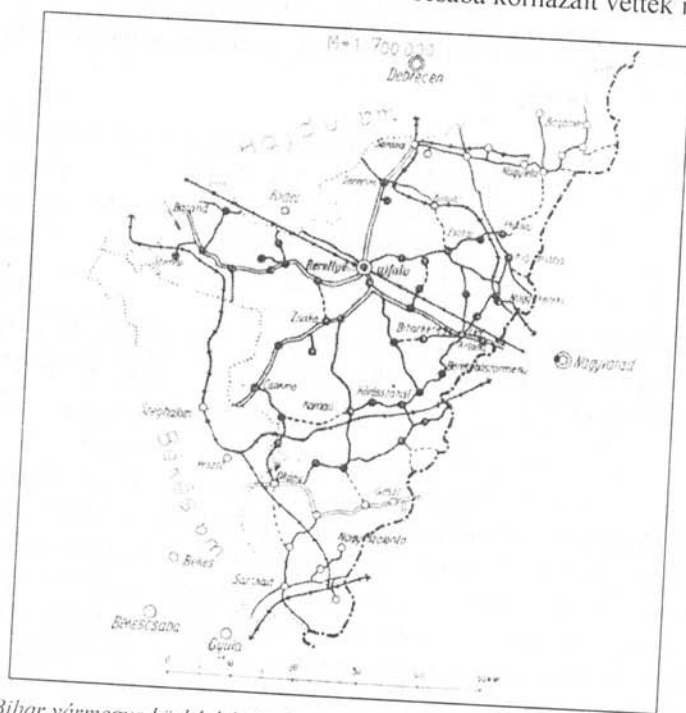

ADATOK BERETTYÓÚJFALU KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉHEZ I.

A Gróf Tisza István Közkórház első évtizede

Az idén, 2003-ban alapításának 75. évfordulóját ünneplő berettyóújfalui kórház alapításáról és működésének első évtizedéről szeretnék néhány adatot szolgáltatni dolgozatomban.

Az első világháborút lezáró 1920-as trianoni békekötést követően Csonka Bihar vármegye 189 ezer fős lakosságából kb. 120 ezer fő kórházi ellátás nélkül maradt. A megye északi településeinek lakói (kb. 30 000 ember) a debreceni, a déli részeken lakók (kb. 40 000 fő) Gyula és Békéscsaba kórházait vették igénybe.

Csonka Bihar vármegye közlekedési hálózata (a sötétebb jelzésű települések)¹

¹ In: Magyar Kórház Bp. 1938. 370.

Nadányi Zoltán

A halhatatlan

Tamás bátyánk már halhatatlan.
No, azért nem kell megjedni,
nem halt meg ő, csak halhatatlan.
Ezt persze így nem érti senki.

Sugárút épült Pírópocson,
az ő telkébe utközött,
pohligaiták négy szem közvett,
adna azt a kis csúcskát elcsón.
De olyan könnyen meg nem úszták.
Óhátlan ingyen, ússe kis,
de kibőltöm: - felelte ő -
nevezzek rákam azt az utcát!

Leti erre tarkok vakarása.
Utcat nevezni Sós Tamásról?
a legzsebb utcat rávártaul?
Bolond dolog, be kell hogy lássa.
Derek öregúr, nem viltás.
termetre szinte úrias
és jó pofa a kezrinóban
és fúgadást nyert az vódban
és lóhoz és akrohöz ért,
de mégis, mit tett a kosért?
Igen, most tellet ad, de kerdeim:
hát ingyen adja hol az értsem?

Visszat ha Sós Tamás alágyút,
telket nem ad, nem lesz sugárút.

Alkudni keztek, de hibba,
minden kísérlet megbukott.
Egy ára van, az utcatábla
és az se egyebült, csak ott
Földi javakban, semmi hjo,
mindent elért, amire edgött,
csak ez van hátra, hogy kivlaga
a fényes halhatatlanságot!

Küldöttség fogja felkeresni,
üzének ró egy szép napon.
Az öregúr szegult nagyon,
nem hisz dolog őm az ügyem.
Az ügyes ámbitudán,
ott várta őket feketében,
az ablakok, kiuteltékpón,
ragyogtak akkor délután
és ő maga is ragyogott.
A küldöttség, ahogy szokott,
felhörben állt föl, tisztellel,
Pírópocs érdemes tanácsa,
haróltve sok más testülettel.
Kis asztalán itul, pogácsa.
A szónok torkát kiszórtulle,
shátan csend lett körülte,
közönsötte az ünnepettel,
rikornyás, szép stuvakatt ejtett
és meghatotan kérte vglüt,
helynyugádat adni tessék,
hogy a sugárút, ami épül,
ne a nevről neveztesse,
ne róla, már mint Sós Tamásról,
hanem inkább valaki másról.

Végighallgatta az öreg,
csak nehezen értette meg.
Soká nem jött ki hang a tátott
száján, majd asztalra csapott.
Ami hmondattam - így kiáltott -
hmondattam! Punktlumi Jónapit!

Eztán nem volt hátra más,
megszálatott a Sós Tamás
sugárút. Még a házak, boltok
hídnynaknak, de ő már boldog.
Most már utcája van neki.
Leveleit, mondják az ádáz
rosszenyélvák, így címerteti:
sajdt sugárút és sajdt ház.
Magam is láttam ott pófékel
és élvezi tudalul,
sajdt házból sajdt szemével
a sajdt uterjden lat

Kedvtelve nézi csalhatatlan
jelét annak, hogy halhatatlan.

A járási székhely Berettyóújfalú egy csapásra megyeszékhely lett, s így nem volt kétséges, hogy Csonka Bihar vármegye közkórházát ezen a településen kell felépíteni. A vármegye vezetősége már 1921 őszén határozatot hozott egy kisebb (50 ágyas) kórház felépítéséről. Berettyóújfalú telket is adományozott erre a célra. Itt azonban egy kis kitérőt kell tennünk a kórház történetében.

Ez a bizonyos telekadományozás nem volt egyszerű dolog. Tardy György földbirtokosnak a földjei azon a herpályi területen voltak, amelyet kiszemeltek a kórház létesítése céljából. Nagy tervek születtek, amelyek a falu e részének fejlesztését célozták. A tervek szerint egy sugárút vezetett a leventeháztól a kórház felé. E sugárút azonban a Tardy-birtokon haladt volna át. Ezt a földet akarta a város megvásárolni jeles tulajdonosától. A történet prózai elmesélése helyett nézzük, hogyan ír erről az eseményről *Nadányi Zoltán* szatirikus versében, melynek címe: *A halhatatlan*².

2 Dr. Barsay László (szerk.): Barsay- emlékiratok V. Kézirat

A versben szereplő Sós Tamás természetesen nem más, mint mezőtelegdi, köröstopai *Tardy György* (1862–1949) földbirtokos a két világháború közötti Berettyóújfalu közéletének jeles személyisége. Berettyóújfaluban született, iskoláit Debrecenben és Lőcsén végezte. Műegyetemi tanulmányai után hazatért szülőfalujába gazdálkodni. 39 évig volt a Földművelésügyi Minisztérium tudósítója. Sokoldalú ember volt, saját kezűleg faragott, festett bútoraival, valamint tenyésztett állataival számos kiállításon díjat nyert. Főszerkesztője volt a *Bihari Gazda* című folyóiratnak, 1937-ben pedig helytörténeti munkát jelentetett meg *Berettyóújfalu keletkezése, története, fejlődése* címmel. A helyi kaszinó alelnöke és az általa alapított tűzoltóság örökös tiszteletbeli főparancsnoka volt. Gazdag régészeti gyűjteménnyel rendelkezett. Nevéhez fűződik a birtokán álló herpályi *Csonkatorony*³ megmentése, felújítása.

*Tardy György az 1930-as években*⁴

A legendák szerint e satirikus verset is felülmúlja a valóság. „Fehér ló, márcs föld, korsó víz, friss kenyér, magyar ruhás leánykák is szerepeltek az eseményekben. Jó móka volt” – írja dr. Barcsay László visszaemlékezésében.⁵

Tény, ami tény, „az út Berettyóújfalunak valóban sugárútja lett és Tardy Gyuri bácsiról nevezték el. 1937-ben Barcsay Károly főjegyzősége idején, már a főutcánál is különb kiskockakő burkolattal is ellátták, járdája máig jól helytálló különleges nagy szemű kavics adalékkal épített beton, az útpálya mindkét oldalán fasor.”⁶

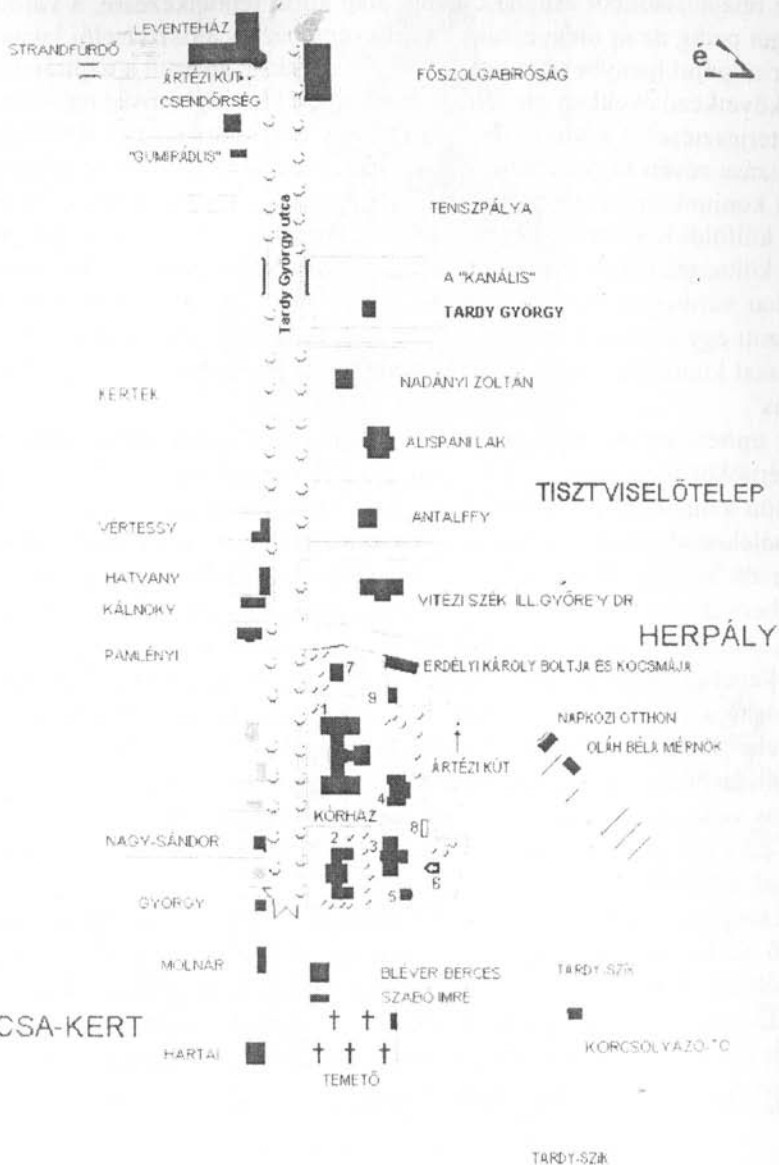
3 Az 1170 után épült, valószínűleg a bencés rendhez tartozó, háromhajós, nyugati toronypáros, román stílusú herpályi kolostortemplom még fennálló déli tornyának maradványait 1904-ben renoválták.

4 Forrás: Vermes Ernő (szerk.): Bihar vármegye tíz évvel Trianon után. Berettyóújfalu, 1930.

5 *Barcsay László* i. m. 35.

6 *Barcsay László* i. m. 35.

Tardy György utca helyrajzi vázlatja

Visszatérve a kórház építésére, a telek, az oda vezető sugárút tehát megvolt, de hiányzott a pénz az építkezésre. „Mivel azonban az építkezési költségek fedezésére felajánlásokból csupán csekély alap állott rendelkezésre, a vármegye képességét pedig az új megyeszékház, a Leventeház és a tisztviselői lakások építése már túlon túl igénybevette a terv kivitele egyelőre lekerült a napirendről.

A következő években megújult a törekvés, a törvényhatóság egymásután tette az előterjesztéseket a Minisztériumhoz, hogy nagyobb összegű államsegély adományozása révén tegye lehetővé a kórház felépítését. Sajnos az előterjesztések még a konjunktúra éveiben sem találtak meghallgatásra s csupán 1926-ban midőn a külföldi kölcsönök felvételének lehetősége megnyílt, s a megye maga vállalta a költségek nagyobb részének előteremtését, vált a kérdés ismét aktuálissá.”⁷

Bihar vármegye törvényhatósági közgyűlése 1926. augusztus 7-én határozatot hozott egy korszerű, most már 70-80 ágyas kórház felépítésére, s lelkes megajánlással kimondta: „modern intézmény létesíttessék, bármily nagy áldozatokba kerül is”.

Az építési tervek elkészítésével a vármegye Csanak József debreceni építésmérnököt bízta meg, akit dr. Szilágyi Pál vármegyei tiszti főorvossal együtt kiküldött a düsseldorfi kiállításra, hogy ott a modern kórházépítés és -berendezés terén tájékozódjon. Az építész számos modern ötletet hozott magával, melyeket igyekezett is megvalósítani, de terveihez mintául mind külső stílusában, mind belső beosztásában a Korb Flóris tervezte debreceni klinikai telep épületei szolgáltak. A villaszerű pavilonok a Nagyerdő évszázados tölgyei között valóban festői képet mutattak és mutatnak a mai napig is, de itt, Berettyóújfaluban a telek túlságosan szűk volt ahhoz, hogy egy az egyben átvegye ezt a koncepciót. Az épületeket megkisebbitette, tehát üzemegeéseket darabolt fel, hiszen csak így valósulhatta meg az elképzelését. Maga a telek földje sem volt túl alkalmas, agyagos volt, hiányoztak a fák, növények, olyannyira, hogy az építkezés vége felé a parknak szánt terület felső agyagrétegét ki is cserélték, hogy növényeket tudjanak telepíteni.

Az első kapavágások 1927 őszén történtek, s 1928 nyarán már az összes épület tető alá került. Igaz még ez év őszén megtörtént az ünnepélyes megnyitó is, de a különböző belső szerelési munkálatok 1929 tavaszáig elhúzódtak.

1928. október 28-án adták át ünnepélyes keretek között a 106 ágyas, akkor nagyon újszerű, pavilon rendszerű kórházat, melyet gróf Tisza Istvánról, a bihari nagybirtokosról, politikusról neveztek el.

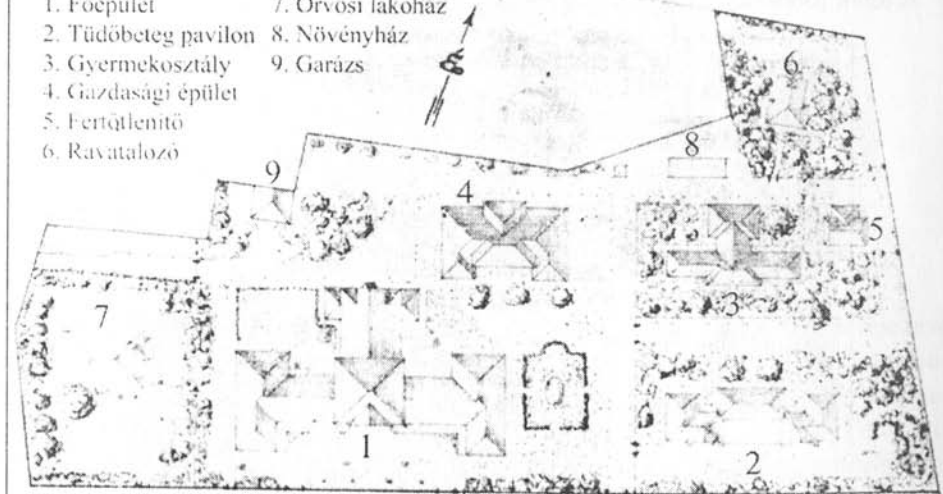
⁷ *Böszörményi Nagy Géza*: Biharvármegye gróf Tisza István közkórháza, Berettyóújfalú. In: *Magyar Kórház*. Bp. 1938. 371. old.

A kórház névadója, gróf Tisza István⁸

A beépített és parkosított kórháztelek rajza 1928-ban

1. Főépület	7. Orvosi lakóház
2. Tüdőbeteg pavilon	8. Növényház
3. Gyermekosztály	9. Garázs
4. Gazdasági épület	
5. Fertőtlenítő	
6. Ravatalozó	

A kórháztelek helyszínrajza az egységekkel⁹

8 Vermes Ernő (szerk.): i. m. 20.

9 Bősörményi Nagy Géza: i. m. 373.

Egységek:

1. Főépület – az alagsorral és a manzárdal együtt 4 szintes. Benne kaptak helyet a fő osztályok, (sebészet, belgyógyászat, szülészet) a gazdasági hivatal, a laboratóriumok, a műtők, a manzárdon 4 kétágyas ápolónői lakószoba, az alagsorban pedig a vízgyógyászati és elektroterápiás kezelések színterei, szolgálatások, és raktárak kerültek kialakításra.
  2. Tüdőpavilon – alápincézett földszintes épülete, délre néző kórtermekkel.
  3. Gyermekpavilon – eredetileg fertőző betegek számára építették, 1932-ig működött így, majd gyermekosztályt alakítottak ki benne.
  4. Gazdasági épület – a pincében kazánház, a földszinten mosó- és főzőkonyha, a manzárdon gondnoki lakás volt.
  5. Fertőtlenítő – földszintes épületének tetején párakivezető szellőzővel.
  6. Ravatalozó – földszintes épület, a tetőn toronymagasítással és benne egy kis haranggal
  7. Orvosi lakóház – földszintjén 4 szobában és mellékhelyiségeiben az igazgató főorvos, emeletén hasonló lakásban a sebész főorvos lakott.
  8. Növényház – 1 méter mélyre süllyesztett, üvegfedélű építménye mögött tengerimalac-istálló és a kísérleti állatok számára elkülönített terület volt.
  9. A garázs földszintes épületében a Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete két gépkocsija és a sofőrszoba kapott helyet.¹⁰
- A telek többi része kert, park szökőkúttal.

¹⁰ A Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete 90 egyforma mentőautóval teljesített egészségügyi szolgálatot. Nappal címeres fehér lobogójukról, este a kocsik oromzatán lévő piros lámpájukról voltak felismerhetők. Hármashangú jelzőkürttel és szirénával kértek maguknak szabad utat. 40 körzeti állomásuk volt. Berettyóújfaluhoz legközelebb Karcagon, Gyulán és Nyíregyházán voltak mentőállomások.

....A pavilonrendszer előnyei, kórtermek szabadabbak, levegősebbek, ágyaik több napsugarat kapnak, ezért higiénias szempontból is rokonszenvesek. Nagy hátránya, hogy nagyobb az üzemeltetési költség, a közlekedési utak rosszabbak, hosszú vezetékrendszereikben sok energia vész el, az étel és betegszállítás bonyolultabb, lassúbb, s jóval több személyzetet igényel, mint az egybeépített rendszernél. Mindezen hátrányok tudományos intézeteknél nem játszanak túl nagy szerepet, de az olcsóságra törekvő, s erősen korlátolt személyzeti létszámmal bíró közkórházaknál már nagyon érezhetőek...” – írja szakmai cikkében dr. Böszörményi Nagy Géza igazgató főorvos, egyetemi magántanár, belgyógyász 1938-ban a Magyar Kórház c. szakmai lap hasábjain.¹¹

Dr. Böszörményi Nagy Géza belgyógyász főorvos 1928–1938 között volt igazgatója az intézménynek.

Dr. Böszörményi Nagy Géza igazgató főorvos¹²

1892-ben Sátoraljaújhelyen született. Egyetemi tanulmányainak befejezése után hadba vonult, majd a háború után Budapesten és a debreceni klinikán működött, mígnem 1928-ban a berettyóújfalui Gróf Tisza István Közkórház vezetésével bízták meg. A debreceni tudományegyetem magántanára, a Gróf Tisza István Tudományos Társaság rendes tagja, a Bihar vármegyei törvényhatósági bizottság tagja. Mint sakkozó nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő teljesítményt nyújtott. Tagja volt a Londonban és Hágában mesterversenyeket nyert

11 *Böszörményi Nagy Géza*: i. m. 372.

12 Forrás: *Fermes Ernő* (szerk.): i. m. *

csapatnak is. Tudományos szaklapokban sokat publikált. Szakterülete a belgyógyászat volt, de Berettyóújfaluban a tüdőosztályt és a labort is vezette.

Mellette dolgozott dengelengi, érendrédi és csokalyi dr. Fényes Pál sebész főorvos, aki a sebészeten kívül a szülészetet is ellátta. Nagyváradon született 1890-ben. Középiskoláit Mezőúron és Belényesen végezte, egyetemi tanulmányait pedig a budapesti és zürichi tudományegyetemeken folytatta. A nagyváradi gyermekkórházban és a debreceni sebészklínikán szerzett gyakorlatot. 1920-ban Berettyóújfaluban községi orvossá, majd az alapítás évében a Bihar megyei kórház sebész főorvosává nevezték ki. Mint a Tüdővész Ellen Védekező Egyesület igazgató főorvosa, az egyesület újrászervezése, gondozóintézetek, napközi otthonok létesítése terén jelentős tevékenységet fejtett ki. Berettyóújfaluban több társadalmi és kulturális egyesületnek is tevékeny, vezető szerepet betöltő tagja. Napilapokban és orvosi hetilapokban jelennek meg egészségügyi szakcikkei.

*Dr. Fényes Pál sebész főorvos*¹³

A két főorvoson kívül még két alorvos dolgozott a kezdetek kezdetén. Felszerelésük, eszközeik nagyon hiányosak voltak, gyógyszerekkel is csak korlátozottan voltak ellátva. A napi munkaidő 12-14 óra volt. Kezdetben civil ápolónőkkel kezdték a munkát, sőt képzéseket is folytattak, később ezt a törekvésüket feladták, s 1932-től a debreceni Diakonissza Egyesülettel¹⁴ kötöttek megállapodást ápolásra, műtős és szülőszobai szolgálatra. A kiképzett diakonissza után havi 40,

¹³ Forrás: *Fermes Ernő* (szerk.): i. m.

¹⁴ A diakonissza egyházi munkában résztvevő, főleg betegápolással foglalkozó nő. Az első Diakonissza Egyletet, intézményt 1836-ban alapította Flidner evangélikus lelkész Németországban. Nálunk 1866-tól dolgoztak. A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület 1892-ben alakult Debrecenben. 1914-ben diakonisszaképző intézet kezdte meg működését ugyanott.

műtősnő után havi 60 pengőt, növendék után 20 pengőt fizetett a kórház az egyesületnek)

A hiányzó eszközök, személyzet és a csökkenő betegszám miatt 1932-ben be kellett zárni a fertőzőosztályt. Helyén 1935 szeptemberében megnyitották 16 ágygal 2 nővérrel (egy éjszakás, egy nappalos) a gyermekosztályt. Főorvosa a korábban (1933-ban) a belgyógyászatot kezdő alorvos, gyermekgyógyász *dr. Győrei István* lett. 1940-től a gyermekosztály már 32 ágygal és 4 nővérrel működött. Még 1933-ban a szülészetet leválasztották a sebészetről főorvosa *dr. Bárdossy Béla* lett.

1938-ra 4 főorvos, egy laborvezető, 2 alorvos, 1 főápolónő, 11 diakonissza, 3 fő gazdasági személyzet és 23 fős egyéb személyzet dolgozott a már 168 ágyasra fejlődött kórházban. Korszerű vízgyógyászati (víz-, iszap-) és elektroterápiás (fény-, villany-, sugár-) kezeléseiket más megyéből érkező betegek (Hajdú, Békés) is igénybe vették. A kórtermekben fehérre lakkozott sodronybetétes ágyak voltak, fehér étkezőasztallal és csavaros ágyvégemelvénnyel, éjjeliszekrényekkel. Minden ágynál rádiókonnektor – melyhez fülhallgató kapcsolódott – állt a betegek rendelkezésére. Minden kórtermet Haranghy Jenő stílizált üvegmozaik képei díszítették.¹⁵

*Haranghy Jenő üvegmozaik képei*¹⁶

A körzetéhez tartozó 40 település lakosságának átlag 1,5%-a vette igénybe a kórház szolgáltatásait, s mégis 100%-on felüli ágykihasználással működött a kórház az első 10 évben. Ezenközben állandó pénziánnyal, napi gondokkal küszködtek. A kórház születése egybeesett a gazdasági válság kifejlődésével, mégis sikerült a talpon maradás, s közben az építkezés hiteleit is törleszteniük kellett. A tervezett költség ugyan 1,3 millió pengő volt, de a végösszeg több

¹⁵ *Böszörményi Nagy Géza*: i. m. 383.

¹⁶ *Forrás: Böszörményi Nagy Géza*: i. m.

mint 1,7 millió pengőre rúgott. A kölcsönökből tíz évvel a nyitás után még több mint 300 ezer pengő volt kifizetetlen. Emellett, vagy ennek ellenére a jellemes, erkölcsös orvosi kar sokat tett a vármegye lakosságának egészségügyi, szociális neveléséért, s közben megőrizte a klinikai gondolkodást, a klinikai szellemet, már 1929 tavaszától segítséget nyújtott a falusi körorvosok továbbképzésében is. A kórház a tudományos élettel való kapcsolatát orvosain kívül a közel 1200 kötetet számláló orvosi könyvtárával is segítette.

Böszörményi Nagy Géza így foglalja össze a kórház első tíz évének helyzetét:

*...csak lassu lépésben tudunk haladni, minden egyes kis apró előnyért a tíz körmünkkel kellett harcolni, hogy a közönyt megtörjük...*¹⁷

S íme, volt volt értelme a harcnak. Az idén alapításának 75. évét ünneplő berettyóújfalui kórház ma is a bihari emberek egészségét, gyógyulását szolgálja, s reméljük, még sokáig szolgálja majd egyre korszerűbben, egyre fejlettebb technikát felvonultatva.

Biharvármegye gróf Tisza István közkórháza.

Igazgató főorvos: DR. NAGY GÉZA egyetemi m. tanár

Mezőorvosok: Dr. Fényes Pál, Dr. Erdélyi Béla a szülészeti és nőgyógyászati dr. Fényes Pál az gyermekgyógyászat vezetője.

Az összes korszerű gyógyintésket nyújtó, különösen felszerelt kórházi nemi- és bőrgyógyászati, köztanfolyam-tervezés, resziduumum-tervezés, vizsgátevintézet. Napi átlagosan 40 teljes ellátással 330 Ft, külön szobában 8 pengő.

A kórházhoz betegok szállítása is bevezetett. Teljesen modern a műtőegység az új. Erdélyre és vissza 14-15 percig — a mentőautóval családtagok is lehetnek befalathatók. A mentőautó — Berettyóújfalui 113 távbeszélőn — éjjel nappal és vasárnap és ünnepnapokon is állandóan felhívható. A kórház mentőautója Berettyóújfaluitól Erdélyre az útvezés kb. 10-15 percig.

A kórház hirdetése az 1930-as évekből

¹⁷ Böszörményi Nagy Géza: i. m. 368.